

RINKIMŲ TEISĖS PRINCIPAI KONSTITUCINIO TEISMO JURISPRUDENCIJOJE

Indrė Pukanasytė

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės ir administracinės teisės institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2714 546
Elektroninis paštas: indres_pastas@yahoo.com

Pateikta 2012 m. gegužės 21 d., parengta spausdinti 2013 m. sausio 19 d.

***Anotacija.** 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) expresis verbis nustatyti keturi Seimo, Respublikos Prezidento ir savivaldybių tarybų rinkimų teisės principai: visuotinė, lygi, tiesioginė rinkimų teisė ir slaptas balsavimas, kurių turinys Konstitucijos tekste nėra atskleistas. Oficialiai aiškinti Konstitucijos nuostatas, atskleisti jų tikrąjį turinį ir prasmę turi teisę tik Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas), todėl siekiant nustatyti, kokie rinkimų teisės principai yra įtvirtinti Konstitucijoje, koks jų turinys, būtina analizuoti ne tik Konstitucijos tekstą, bet ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Atsižvelgiant į tai straipsnyje analizuojama Konstitucinio Teismo jurisprudencija rinkimų teisės principų aspektu. Aiškinamasi, ar Konstitucijoje yra įtvirtinti tik visuotinės, lygios, tiesioginės rinkimų teisės ir slapto balsavimo principai, kokia yra konstitucinių rinkimų teisės principų samprata ir reikšmė.*

***Reikšminiai žodžiai:** Konstitucija, rinkimai, rinkimų principai, Konstitucinis Teismas, konstitucinė doktrina.*

Įvadas

Temos aktualumas, naujumas, analizuojamos problemos ištirtumo kitų mokslininkų darbuose laipsnis. 2011 m. rugsėjo 8–9 d. Klaipėdoje vyko Konstitucinio Teismo ir Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų X konferencija, kurios viena pagrindinių temų buvo rinkimų teisės jurisprudencijos problemos¹; 2012 m. balandžio 20 d. Seime vyko mokslinė tarptautinė konferencija „Rinkimų teisė ir partinės sistemos Lietuvoje ir Lenkijoje: teoriniai ir praktiniai aspektai“²; Seime parengtas Rinkimų kodekso projektas; Konstitucinis Teismas per pastaruosius ketverius metus rinkimų teisės srityje priėmė 6 baigiamuosius aktus. Pažymėtina, kad nagrinėjant rinkimų teisės problemas, ginčus, rengiant teisės aktų projektus ypač aktualus yra rinkimų teisės principų tinkamo įgyvendinimo tiek teisėkūroje, tiek praktikoje klausimas.

Nemažai Lietuvos teisės mokslininkų analizavo rinkimų teisės problemas, *inter alia* rinkimų teisės principų aspektu: prof. dr. T. Birmontienė³, prof. dr. S. Katuoka⁴, prof. dr. V. Sinkevičius⁵, doc. dr. A. Normantas⁶, dr. S. Vidrinskaitė⁷, prof. dr. J. Žilys⁸, prof. dr. E. Šileikis⁹. Tačiau Konstitucinio Teismo jurisprudencija rinkimų teisės principų aspektu išsamiai nebuvo nagrinėta, taigi pasirinkta tyrimo tema yra aktuali.

Mokslinio tyrimo tikslas. Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti, kokie konstituciniai rinkimų teisės principai yra įtvirtinti Konstitucijoje, koks yra jų turinys ir reikšmė.

Tyrimo objektas. Rinkimų teisės principai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.

Tyrimo metodai. Atliekant tyrimą buvo taikyti šie mokslinio tyrimo metodai: dokumentų analizės, loginis, sisteminis, apibendrinimo.

1. Konstitucinių rinkimų teisės principų samprata

Konstitucijoje *expressis verbis* yra numatyti trijų rūšių bendranacionaliniai rinkimai: Seimo, Respublikos Prezidento ir savivaldybių tarybų. Lietuvai tapus Europos Są-

1 *Rinkimų teisės ir kitos konstitucinės jurisprudencijos problemos.* Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2011.

2 Konferencijoje nagrinėti skirtingi rinkimų teisės klausimai, tačiau išskirtinas prof. dr. Sauliaus Katuokos pranešimas „Rinkimų teisės principai“.

3 Birmontienė, T. Konstitucinės rinkimų doktrinos raida. *Konstitucinė jurisprudencija.* 2011, 3(23): 248–272.

4 Katuoka, S. Rinkimų teisės principai [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-22]. <http://www.vrk.lt/dynamic/files/1664/katuoka_rinkimu_principai.pdf>; taip pat pranešimas „Rinkimų teisės principai“, skaitytas minėtoje konferencijoje.

5 Sinkevičius, V. Seimo narių rinkimai: kai kurie teoriniai ir praktiniai rinkimų teisės aspektai. *Jurisprudencija.* 2008, 9(111): 55–56, 63; Sinkevičius, V. Kas gali būti renkamas Lietuvos Respublikos Prezidentu: kai kurie teoriniai ir praktiniai konstitucinių reikalavimų aspektai. *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje.* Vilnius: leidykla MES, 2011, p. 85–86.

6 Normantas, A. Rinkimai ir referendumai. *Lietuvos konstitucinė teisė.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 624–630.

7 Vidrinskaitė, S. Rinkimų sistemos specifika ir raida Lietuvoje. *Jurisprudencija.* 2007, 11(101): 43.

8 Žilys, J. Konstitucijos 33 straipsnis. *Teisės problemos.* 1999, 1-2(23, 24): 166.

9 Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 158–169.

jungos nare Lietuvoje vyksta ir rinkimai į Europos Parlamentą. Konstitucijos 1 straipsnis skelbia, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika. Vienas iš esminių demokratinės valstybės požymių yra demokratiški atstovaujamojo valstybinės valdžios institucijų rinkimai¹⁰. Demokratiški rinkimai yra svarbi piliečių dalyvavimo valdant valstybę forma, kartu ir būtinas valstybės politinių atstovaujamojo institucijų formavimo elementas; rinkimai negali būti laikomi demokratiškais, o jų rezultatai – legitimais ir teisėtais, jeigu rinkimai vyksta paminant Konstitucijoje įtvirtintus demokratinų rinkimų principus¹¹.

Konstitucijos tekste (55 straipsnio 1 dalyje, 78 straipsnio 2 dalyje, 119 straipsnio 2 dalyje) *expressis verbis* įtvirtinti keturi Seimo, Respublikos Prezidento ir savivaldybių tarybų konstituciniai rinkimų teisės principai: visuotinė, lygi, tiesioginė rinkimų teisė ir slaptas balsavimas. Be to, Konstitucijoje *expressis verbis* yra nustatyta, kad Seimas ir savivaldybių tarybų nariai renkami ketveriems, Respublikos Prezidentas penkeriems metams. Taigi Konstitucijoje įtvirtintas šių institucijų rinkimų periodiškumas, t. y. rinkimai turi būti vykdomi reguliariais terminais.

Analizuojant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, matyti, kad, aiškinant konstitucinius rinkimų teisės principus, vartojama ne tik sąvoka „principas“, bet ir sąvokos „standartas“, „imperatyvas“, „reikalavimas“; visos šios sąvokos gali būti vartojamos žymėti rinkimų teisės principus, gali juos reikšti, tačiau negalima vienareikšmiškai teigti, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje jos visais atvejais vartojamos kaip sąvokos „principas“ atitikmuo ir yra šios sąvokos sinonimas¹².

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog Konstitucijoje įtvirtintas konstitucinis laisvų ir demokratinų rinkimų principas¹³; rinkimai turi būti demokratiški, laisvi, sąžiningi¹⁴; iš Konstitucijos kyla pasyviają rinkimų teisę įgyvendinančių subjektų sąžiningos konkurencijos rinkimuose, rinkimų proceso skaidrumo, teisingumo principai¹⁵,

10 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 114-2644.

11 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 163-5955.

12 Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutarime nurodoma, kad reguliuojant pasyviosios rinkimų teisės įgyvendinimą turi būti paisoma „iš Konstitucijos kylančių imperatyvų, *inter alia* rinkimų teisės principų“ (taigi sąvoka „imperatyvas“ yra platesnė sąvoka, bet apima ir teisės principus); šiame nutarime pažymėta, kad Konstitucijoje yra įtvirtinti visuotinės, lygios, tiesioginės rinkimų teisės, slaptos balsavimo rinkimų *principai*; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarime nurodyta, kad „iš Konstitucijos kyla visuotinės, lygios, tiesioginės rinkimų teisės ir slaptos balsavimo *imperatyvai*“; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d., 2008 m. spalio 1 d., 2011 m. gegužės 11 d. nutarimuose nurodoma, kad vien proporcinė, vien mažoritarinė ar kitokia rinkimų sistema negali būti laikomos savaime sudarančiomis prielaidas pažeisti „visuotinę, lygią rinkimų teisę, slaptą balsavimą, kitus demokratinės teisinės valstybės rinkimų *standartus*“. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarime nurodoma, kad iš Konstitucijos kyla rinkimų proceso skaidrumo *principas*, o 2011 m. gegužės 11 d. nutarime – rinkimų proceso sąžiningumo ir skaidrumo *reikalavimas*.

13 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.

14 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 163-5955; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 130-4992.

15 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 141-6634.

rinkimų proceso sąžiningumo ir skaidrumo reikalavimas¹⁶. Konstitucijoje įtvirtinti visuotinai pripažinti demokratiniai rinkimų į politines atstovaujamasias institucijas principai, kaip antai: rinkimai turi būti vykdomi remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise, balsavimas privalo būti slaptas; pagal Konstituciją yra galimi tik tokie rinkimai, kai dėl mandato varžomasi laisvai ir sąžiningai, kai rinkėjai turi teisę ir realią galimybę pasirinkti iš kelių kandidatų, kai balsavimo metu jie gali laisvai ir nekontroliuojami pareikšti savo valią; politinės atstovaujamosios institucijos formavimui turi būti taikomi skaidrumo, viešumo reikalavimai¹⁷. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pažymima, kad įstatymų leidėjas turi užtikrinti rinkėjams reikšmingos informacijos apie pasyviają rinkimų teisę įgyvendinančius subjektus viešumą¹⁸, kad vykdant demokratiškus rinkimus ypač svarbūs yra viešumo ir kontrolės mechanizmai, išskiriamas viešumo principas¹⁹; nurodoma, kad iš rinkėjų negali būti atimama teisė laisvai, patiems pareikšti savo tikrąją valią rinkimuose²⁰; rinkimų sistema turi būti grindžiama pagarba žmogaus teisėms, turi garantuoti rinkimuose dalyvaujančių rinkėjų laisvą valios raišką renkant atstovaujamąją instituciją²¹.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijos analizė nesudaro prielaidų teigti, kad Konstitucijoje yra įtvirtinti tik keturi jos tekste *expressis verbis* nurodyti rinkimų teisės principai: visuotinė, lygi, tiesioginė rinkimų teisė ir slaptas balsavimas. Kaip matyti, Konstitucinio Teismo baigiamuosiuose aktuose išskiriami *inter alia* laisvų ir demokratinių rinkimų principas, viešumo principas, rinkimų proceso skaidrumo principas, sąžiningos konkurencijos rinkimuose principas, teisingumo principas. Konstitucinis Teismas nepateikia baigtinio konstitucinių rinkimų principų sąrašo. Be to, galima teigti, kad Konstitucinis Teismas tam tikrais atvejais iš esmės kaip atskirą principą įvardija tai, kas galėtų būti suprantama kaip kito (kur kas stambesnio) konstitucinio rinkimų teisės principo turinio elementas (pavyzdžiui, rinkėjų teisė balsavimo metu laisvai pareikšti savo valią gali būti laikomas laisvos rinkimų teisės principo turinio elementu).

Kalbant apie rinkimų teisės principus svarbu analizuoti ir tai, kokia jų reikšmė atskleista Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs²², kad konstitucinėje demokratijoje politinių atstovaujamųjų institucijų for-

-
- 16 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 163-5955; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 40-1973; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 58-2771.
 - 17 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 133-6800.
 - 18 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 141-6634.
 - 19 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 114-2644.
 - 20 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 163-5955.
 - 21 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 58-2771.
 - 22 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 163-5955; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007,

mavimui yra keliami ypatingi reikalavimai; šios institucijos negali būti formuojamos tokiu būdu, kad kultų abejonų dėl jų legitimumo, teisėtumo, rinkimai negali būti laikomi demokratiškais, o jų rezultatai – legitimiais ir teisėtais, jeigu rinkimai vyksta paminant Konstitucijoje įtvirtintus demokratiškų rinkimų principus. Jeigu įstatymų leidėjas neužtikrina rinkimų proceso sąžiningumo ir skaidrumo, nenustato demokratiškų, laisvų, sąžiningų rinkimų užtikrinimo mechanizmo, visuomet gali kilti abejonų dėl Seimo narių išrinkimo teisėtumo²³. Įstatymų leidėjui privalo iš Konstitucijos kylančių visuotinės, lygios, tiesioginės rinkimų teisės ir slauto balsavimo imperatyvų paisyti reguliuojant ir Seimo narių, ir Respublikos Prezidento, ir savivaldybių tarybų narių rinkimų teisinius santykius²⁴. Konstitucinis Teismas ne kartą²⁵ pabrėžė, kad įstatymų leidėjas turi pareigą įstatymu įtvirtinti Seimo narių rinkimų sistemą, nustatyti rinkimų organizavimo pagrindus ir tvarką, apimančią *inter alia* kandidatų į Seimo narius kėlimą, rinkimų agitaciją, balsavimo tvarką, rinkimų rezultatų nustatymą, rinkimų ginčų nagrinėjimo procedūras, reguliuoti kitus Seimo narių rinkimų santykius; tai darydamas įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos; jis negali nei pats paneigti, iškreipti ar apriboti visuotinės, lygios, tiesioginės rinkimų teisės, slauto balsavimo, nei sudaryti teisinių prielaidų tai padaryti kitiems subjektams. Šios oficialios konstitucinės doktrinos nuostatos *mutatis mutandis* taikytinos ir savivaldybių tarybų rinkimų santykių teisiniam reguliavimui²⁶, taip pat Respublikos Prezidento rinkimams. Pabrėžtina tai, kad Seimo, Respublikos Prezidento, savivaldybių tarybų rinkimų principai yra įtvirtinti Konstitucijoje, todėl jų negalima paneigti, iškreipti ar apriboti jokia žemesnės galios teisės aktu.

Analizuojant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, galima daryti išvadą, kad konstituciniai rinkimų teisės principai yra tie kriterijai, per kurių prizmę vertinamas Seimo, Respublikos Prezidento, savivaldybių tarybų rinkimų demokratiškumas, rinkimų rezultatų teisėtumas, iš esmės visas rinkimų procesas, kiekvienas rinkimų etapas, rinkimų santykių teisinio reguliavimo konstitucingumas. Be to, konstitucinių rinkimų teisės principų turi būti laikomasi ne tik formuojant nacionalines politines atstovaujamasias institucijas, bet ir renkant Europos Parlamentą (politinę atstovaujамąją Europos Sąjungos instituciją), kurios rinkimų tvarką konkrečioje Europos Sąjungos valstybėje narėje nustato atitinkamos valstybės narės įstatymų leidėjas. Konstitucinis Teismas²⁷ pažymė-

Nr. 19-722; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 114-4367; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 130-4992; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 133-6800.

23 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 130-4992;

24 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 114-4367.

25 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 163-5955; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 114-4367; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 130-4992.

26 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 19-722.

27 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 133-6800.

jo, kad įstatymų leidėjas, įstatymais reguliuodamas pasyviosios rinkimų teisės renkant politines atstovaujamasias institucijas, *inter alia* Europos Parlamentą, įgyvendinimą, turi konstitucinę pareigą paisyti iš Konstitucijos kylančių imperatyvų, *inter alia* rinkimų teisės principų.

Pažymėtina, kad tinkamas rinkimų principų įgyvendinimas svarbus ne tik rinkimų proceso metu, bet svarbus ir tam, kad rinkimų metu suformuotos institucijos galėtų tinkamai, veiksmingai funkcionuoti ir vėliau. Konstitucinis Teismas 2007 m. vasario 9 d. nutarime pažymėjo, kad ir kokią rinkimų sistemą įstatymų leidėjas pasirinktų, jis privalo nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų demokratišką Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų nuolatinių gyventojų atstovavimą savivaldos institucijose, deramą savivaldos teisės įgyvendinimą ir savivaldybių institucijų funkcionavimą ir nesudarytų prielaidų savivaldybių tarybų veiklos neprognozuojamumui, nestabilumui, neefektyvumui. Tai *mutatis mutandis* taikytina ir kitoms politinėms atstovaujamosioms institucijoms.

2. Visuotinės, lygios, laisvos, tiesioginės rinkimų teisės ir slaptos balsavimo principų turinio aspektai, atskleisti Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Kaip minėta, Konstitucinis Teismas nepateikia baigtinio konstitucinių rinkimų teisės principų sąrašo, tačiau analizuojant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją būtų galima skirti 5 pagrindinius konstitucinius rinkimų teisės principus: visuotinės, lygios, laisvos, tiesioginės rinkimų teisės ir slaptos balsavimo, kuriems savo baigiamuosiuose aktuose Konstitucinis Teismas skyrė daugiausiai dėmesio.

2.1. Visuotinė rinkimų teisė

Vertinant pažodžiui visuotinė rinkimų teisė reikštų, kad kiekvienam turi būti suteiktos politinės teisės – aktyvioji rinkimų teisė (teisė rinkti) ir pasyvioji rinkimų teisė (teisė būti išrinktam), tačiau visuotinė rinkimų teisė nereiškia, kad kiekvienas asmuo bet kurios valstybės teritorijoje tokias teises turi ar kad jam tokios teisės turi būti suteiktos. Teisė rinkti ir teisė būti išrinktam nėra absoliučios teisės, joms gali būti taikomi apribojimai, kurie turi būti pagrįsti. Visų pirma aktyvioji ir pasyvioji rinkimų teisės ribojamos nustatant (Konstitucijoje, įstatymuose) tam tikrus rinkimų cenzus – privalomas sąlygas, kurias turi atitikti pats fizinis asmuo, kad įgytų, galėtų realizuoti savo aktyviają ir / arba pasyviają rinkimų teises (pavyzdžiui, amžiaus, pilietybės, sėslumo, veiksnumo, pareigų nesuderinamumo cenzai). Antra, pasyviosios rinkimų teisės įgyvendinimas gali būti siejamas ne tik su reikalavimais (rinkimų cenzais) fiziniams asmenims²⁸, bet ir su reikalavimais kolektyviniams subjektams (paprastai juridiniams asmenims), kuriuos pastarieji

28 Tuo atveju, kai rinkimuose patys savęs išskelti pavieniai fiziniai asmenys negali, o gali būti keliami tik kandidatų sąrašai (pavyzdžiui, proporcinėje rinkimų sistemoje), kuriuos turi teisę kelti politinės partijos, kiti kolektyviniai subjektai.

turi atitikti, kad galėtų kelti kandidatų sąrašus rinkimuose (pavyzdžiui, minimalus kolektyvinio subjekto narių skaičius, jo veiklos teritorija, kt.). Trečia, pasyvosios rinkimų teisės įgyvendinimas gali būti ribojamas ir nustatant tam tikrus specialius (pagal savo esmę procedūrinius) reikalavimus, kurie turi būti įgyvendinti, kad pavieniai asmenys ar jų sąrašai būtų registruojami kandidatais rinkimuose: reikalavimas surinkti tam tikrą rinkėjų (palaikančių kandidatą) parašų skaičių, sumokėti tam tikro dydžio rinkimų užstatą.

Konstitucinis Teismas²⁹ konstatavo, jog „visuotinės rinkimų teisės principas reiškia, kad visiems Lietuvos Respublikos piliečiams, atitinkantiems iš Konstitucijos ir jai neprieštaraujančių įstatymų kylančius reikalavimus (sąlygas), turi būti užtikrinta teisė dalyvauti Seimo narių rinkimuose.“ Visuotinės rinkimų teisės principo samprata susieta su Seimo rinkimais, tačiau ji *mutatis mutandis* taikytina ir Respublikos Prezidento, savivaldybių tarybų ir rinkimams į Europos Parlamentą. Atkreiptinas dėmesys, kad šiame nutarime Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog šis principas „visų pirma“ taikytinas įgyvendinant aktyviąją rinkimų teisę. Dėl šio teiginio galima diskutuoti, nes visuotinės rinkimų teisės principas demokratinuose rinkimuose lygiai tiek pat svarbus ir įgyvendinant pasyviąją rinkimų teisę; be to, dauguma Konstituciniame Teisme nagrinėtų konstitucinių ginčų buvo susiję būtent su pasyvosios rinkimų teisės įgyvendinimu. Matyti, kad visuotinės rinkimų teisės principas apibrėžiamas gana lakoniškai, jis neformuluojamas baigtine prasme, tačiau tai natūralu, nes šio principo, kaip ir kitų konstitucinių rinkimų principų, turinys (jo atskiri elementai) atskleidžiamas byla po bylos, kiekvienoje byloje atskleidžiant tiek, kiek reikia, kad konkreti konstitucinės justicijos byla būtų išspręsta teisingai.

Konstitucinis Teismas ne viename baigiamajame akte atskleidė skirtingus visuotinės rinkimų teisės principo turinio elementus, iš esmės susijusius su pasyvosios, o ne su aktyviosios rinkimų teisės įgyvendinimu; juos verta paanalizuoti plačiau.

Vienas iš Konstitucijoje (56 straipsnio 1 dalis) nustatytų reikalavimų Lietuvos Respublikos piliečiui, kad jis galėtų būti renkamas Seimo nariu, – būti nesusijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei. Šis reikalavimas taikomas ir pasyviajai rinkimų teisei Respublikos Prezidento rinkimuose, nes Konstitucijos 78 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „Respublikos Prezidentu gali būti renkamas Lietuvos pilietis <...> jeigu jis gali būti renkamas Seimo nariu“. Atsižvelgiant į tai, kad šis Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintas reikalavimas abstraktaus pobūdžio, jo aiškinimas ir taikymo praktika iki Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimo³⁰ priėmimo buvo nevienareikšmė. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas pasisakė dėl pasyviajai rinkimų teisei taikomo Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtinto rinkimų cenzo, kurio gana lakoniška formuluotė sudarė prielaidas skirtingai jo interpretacijai. Konstitucinis Teismas 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime konstatavo, kad ši sąvoka yra abstraktaus pobūdžio, t. y. ją reikėtų suprasti kaip bet kurią priesaiką ar pasižadėjimą užsienio valstybei, kad bet kokie politinio pobūdžio įsipareigojimai užsienio valstybei – tiek kylantys iš formaliai duotos

29 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 114-4367.

30 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 100-2791.

priesaikos ar pasižadėjimo, tiek atsirandantys kaip politinė pareiga ar politinio lojalumo reikalavimas, susijęs su kitos valstybės pilietybės turėjimu, turėtų būti traktuojami kaip pasižadėjimas užsienio valstybei ir pabrėžė, kad „svarbiausias būdas konstitucinei sąlygai – būti „nesusijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ – įvykdyti yra užsienio valstybės pilietybės atsisakymas“. Taigi Konstitucinis Teismas nutarime konstatavo, kad iš Konstitucijos kyla reikalavimas asmeniui, siekiančiam įgyvendinti savo pasyviąją rinkimų teisę Seimo ir Respublikos Prezidento rinkimuose ir turinčiam ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir kitos valstybės (kitų valstybių) pilietybę, pastarosios pilietybės atsisakyti (netekti). Pažymėtina, kad svarstyta, ar Konstitucinio Teismo nutarime išdėstyti argumentai, kuriais remiantis daroma ši išvada, nėra prieštaringi skirtingų pilietybės įgijimo pagrindų kontekste.

Minėtas konstitucinis reikalavimas yra susijęs su asmens ir Lietuvos valstybės interesų pusiausvyra, tų interesų pasvėrimu. Šiuo atveju viešajam, o ne asmens privačiam interesui, jo apsaugai suteikiamas prioritetas. Seimo, Respublikos Prezidento institucijų priimami sprendimai turi esminę, lemiamą įtaką daugeliui Lietuvos vidaus ir užsienio politikos sričių, veikia visos valstybės, jos visuomenės gyvenimą, raidos tendencijas. Argumentai, kuriais remiantis pirmenybė suteikta viešajam, o ne privačiam interesui, išdėstyti Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime, kuriame konstatuota, kad Konstitucija iš Seimo nario besąlygiškai reikalauja ištikimybės priesaikos vien Lietuvos valstybei, pasižadėjimo gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus; valstybės institucijose gali dirbti tik lojalūs tai valstybei asmenys, kurių ištikimybė jai ir patikimumas nekelia jokių abejonių; akivaizdu, kad jeigu Seimo nario priesaiką duotų asmuo, kuris priesaika ar pasižadėjimu yra susijęs su užsienio valstybe, kiltų abejonių dėl naujos priesaikos tikrumo ir patikimumo, o tokio asmens teisinė politinė situacija taptų dviprasmiška; konstitucinė sąvoka „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ Konstitucijoje buvo suformuluota dėl politinių tikslų: užtikrinti aukščiausios politinės valstybės institucijos, ikūnijančios valstybėje teisinės tautos atstovavimo idėją, tinkamą suformavimą; tautai atstovauja tik tos valstybės piliečiai, žinantys ir sugebantys išreikšti savo bendrapiliečių lūkesčius bei interesus, suvokiantys ir galintys formuoti savo valstybės politinę valią.

Kitas Konstitucinio Teismo jurisprudencijos aspektas visuotinės rinkimų teisės principo įgyvendinant pasyviąją rinkimų teisę kontekste įdomus tuo, kad buvo atskleista, jog Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintos nuostatos įgyja skirtingą turinį priklausomai nuo rinkimų rūšies.

Konstitucijos 113 straipsnyje nustatyta, kad teisėjas negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse; teisėjas negali dalyvauti politinių partijų ir kitų politinių organizacijų veikloje. Konstitucijos 104 straipsnyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjams taikomi darbo ir politinės veiklos apribojimai, nustatyti teismų teisėjams. Konstitucijos 141 straipsnyje nustatyta, kad asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai negali būti Seimo nariais ir savivaldybių tarybų nariais; jie negali užimti renkamų ar ski-

riamų pareigų civilinėje valstybinėje tarnyboje, dalyvauti politinių partijų ir politinių organizacijų veikloje. Konstitucijos 113 ir 141 straipsnių nuostatos, atsižvelgiant į jų žodinę išraišką, galėtų būti aiškinamos ir taikomos dvejopai (ribojant pasyviają rinkimų teisę arba jos neribojant): 1) kad Konstitucijos 113 ir 141 straipsniuose nurodytas pareigas užimantis asmuo *negali būti renkamas* Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, savivaldybės tarybos nariu, *kol* eina Konstitucijos 113, 141 straipsniuose nurodytas pareigas; 2) kad šiuose straipsniuose nurodytas pareigas užimantis asmuo *gali būti renkamas* Seimo nariu, Respublikos Prezidentu, savivaldybės tarybos nariu, *tačiau* tuo atveju, jeigu jis yra išrenkamas Seimo nariu, Respublikos Prezidentu arba savivaldybės tarybos nariu, jis turi apsispręsti, ar būti Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, savivaldybės tarybos nariu, ar toliau eiti buvusias pareigas ir atsisakyti Respublikos Prezidento pareigų, Seimo nario, savivaldybės tarybos nario mandato.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pripažįstami abu minėtų Konstitucijos nuostatų aiškinimo, taikymo variantai, t. y. vienu atveju nustatant rinkimų cenzą, ribojimą pasyviajai rinkimų teisei, kitu atveju – tokio rinkimų cenzo, ribojimo nenustatant. Minėtų Konstitucijos straipsnių aiškinimo, taikymo būdą Konstitucinis Teismas sieja išimtinai su rinkimų rūšimi, t. y. Seimo ir Respublikos Prezidento rinkimuose minėti Konstitucijos straipsniai gali būti aiškinami ir taikomi išimtinai tik pirmuoju būdu, savivaldybių tarybų rinkimuose – antruoju būdu.

Konstitucinis Teismas³¹ savo aktuose yra konstatavęs, kad: 1) pagal Konstitucijos 141 straipsnį *savivaldybių tarybų nariais negali būti* asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai; 2) pagal Konstituciją tie patys asmenys negali tuo pat metu vykdyti funkcijų įgyvendinant valstybės valdžią ir būti savivaldybių tarybų, per kurias įgyvendinama savivaldos teisė, nariais, todėl *savivaldybių tarybų nariais negali būti* Seimo nariai, Respublikos Prezidentas, Vyriausybės nariai, teisėjai; 3) pagal Konstituciją savivaldybių tarybų nariais taip pat negali būti valstybės pareigūnai, kurie pagal Konstituciją ir įstatymus turi įgaliojimus kontroliuoti ar prižiūrėti savivaldybių veiklą. *Šie Konstitucijos reikalavimai reiškia ne tai, kad nurodyti asmenys neturi teisės siekti būti išrinkti savivaldybių tarybų nariais (t. y. kad jie neturi pasyviosios rinkimų teisės renkant savivaldybių tarybų narius), bet tai, kad* jeigu susidaro tokia teisinė situacija, kai Konstitucijos 141 straipsnyje nurodytas asmuo arba asmuo, vykdamas funkcijas įgyvendinant valstybės valdžią, arba valstybės pareigūnas, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus turi įgaliojimus kontroliuoti ar prižiūrėti savivaldybių veiklą, išrenkamas savivaldybės tarybos nariu, jis, kol naujai išrinkta savivaldybės taryba susirinks į pirmąjį posėdį, privalo apsispręsti, ar eiti savo ankstesnes pareigas, ar būti savivaldybės tarybos nariu.

Tačiau visai kitokią prasmę Konstitucijos 113 ir 141 straipsniai įgyja pasyviosios rinkimų teisės atžvilgiu Respublikos Prezidento ir Seimo rinkimuose. Šiame kontekste

31 Plačiau žiūrėti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 19-828; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 19-722.

pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, jog valstybės valdymas ir vietos savivalda yra dvi skirtingos Konstitucijoje įtvirtintos viešosios valdžios sistemos ir jos yra formuojamos bei funkcionuoja skirtingais konstituciniais pagrindais.

Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime³² konstatavo, kad neturi būti sudaroma jokių prielaidų teisėjams arba Konstitucijos 141 straipsnyje nurodytiems asmenims savo įgaliojimais pasinaudoti siekiant tapti Seimo nariu, taigi kilti konfliktui tarp tokio asmens tarnybinių pareigų ir jo privataus intereso būti išrinktam Seimo nariu; atsižvelgiant į tai teisėjų ir Konstitucijos 141 straipsnyje nurodytų asmenų galimybė siekti būti išrinktiems Seimo nariais vertintina kitaip, negu jų galimybė būti išrinktiems savivaldybių tarybų nariais, – pagal Konstituciją tol, kol eina atitinkamas pareigas, šie asmenys neturi teisės būti renkami Seimo nariais. Pagal Konstitucijos 78 straipsnio 1 dalį Respublikos Prezidentu gali būti renkamas Lietuvos Respublikos pilietis, kuris *inter alia* gali būti renkamas Seimo nariu. Kadangi pagal Konstituciją teisėjai ir Konstitucijos 141 straipsnyje nurodyti asmenys tol, kol eina atitinkamas pareigas, neturi teisės būti renkami Seimo nariais, jie negali būti renkami ir Respublikos Prezidentu.

Taigi visų Lietuvoje įsteigtų ir veikiančių teismų teisėjai (Konstitucinio Teismo, bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų teisėjai) ir asmenys, nurodyti Konstitucijos 141 straipsnyje, kol eina šias pareigas, neturi pasyviosios rinkimų teisės Respublikos Prezidento ir Seimo rinkimuose (taikomas pareigų nesuderinamumo rinkimų cenzas), tačiau turi pasyviają rinkimų teisę savivaldybių tarybų narių rinkimuose (pareigų nesuderinamumo cenzas netaikomas).

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime³³ buvo atskleistas dar vienas konstitucinis pasyviosios rinkimų teisės ribojimas Respublikos Prezidento ir Seimo rinkimuose, kurio specifika ta, jog jis *expressis verbis* Konstitucijos tekste nėra įtvirtintas, buvo suformuluotas Konstitucinio Teismo nutarime. Šiame nutarime buvo konstatuota, kad iš Konstitucijos implicitiškai kyla pasyviosios rinkimų teisės Seimo ir Respublikos Prezidento rinkimuose apribojimas, t. y. kad Respublikos Prezidentu, Seimo nariu niekada (iki gyvos galvos, negrižtamai) negali būti renkamas asmuo (jis neturi pasyviosios rinkimų teisės), kuris už priesaikos sulaužymą, šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ar nusikaltimą, kuriuo kartu buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų³⁴ ar buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas. Konstitucinis Teismas suteikė prioritetą ne asmens teisei būti renkamam, rinkėjų nuomonės raiškos laisvei rinkimuose, o viešajam, valstybės interesui, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos būtų sudaromos tik iš tokių piliečių, kurie be išlygų paklūsta Konstitucijai, kurie, eidami savo pareigas, besąlygiškai vadovaujasi Konstitucija, teise, Lietuvos valstybės interesais.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuluotos nuostatos ne tik dėl fiziniam asmeniui taikomų rinkimų cenzų, bet pripažinta, kad reguliuojant rinkimų santykius gali

32 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.

33 *Ibid.*

34 Respublikos Prezidento, Konstitucinio Teismo pirmininko ir teisėjo, Aukščiausiojo Teismo pirmininko ir teisėjo, Apeliacinio teismo pirmininko ir teisėjo pareigų.

būti nustatomi ir specialūs (pagal savo pobūdį iš esmės procedūriniai) reikalavimai – surinkti tam tikrą skaičių parašų ar sumokėti tam tikrą rinkimų užstatą, kuriuos įvykdęs (atitinkantis) asmuo gali kandidatuoti į parlamento narius; rinkimai yra atsakingas politinis procesas, todėl pripažįstamas pagrįstu reikalavimas, kad pretendentai į parlamento narius įrodytų turintys tam tikrą politinę visuomenės paramą arba (ir) savo ketinimų pagrįstumą laiduotų tam tikru (protingu) finansiniu įsipareigojimu³⁵. Tai taip pat labai svarbus aspektas, susijęs su visuotinės rinkimų teisės principu įgyvendinant pasyviąją rinkimų teisę.

Visuotinės rinkimų teisės principo sampratos aspektu svarbūs Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, kuriuose jis formuluoja oficialiąją konstitucinę doktriną, susijusią su reikalavimais, keliamais ne tik fiziniam asmeniui, siekiančiam įgyvendinti pasyviąją rinkimų teisę, bet ir kolektyviniam subjektui, kad šis galėtų kelti kandidatų sąrašą rinkimuose. Tai aktualu tais atvejais, kai rinkimuose kandidatais savęs išskelti pavieniai fiziniai asmenys negali, o gali būti keliami išimtinai tik kandidatų sąrašai, kuriuos gali kelti kolektyviniai subjektai. Taigi šiuo atveju nepakanka, kad fizinis asmuo, siekiantis įgyvendinti savo pasyviąją rinkimų teisę, atitiktų Konstitucijoje ir jai neprieštaraujančiuose įstatymuose įtvirtintus rinkimų cenzus. Atitinkamus įstatymuose nustatytus reikalavimus, kad galėtų kelti kandidatų sąrašą rinkimuose, turi atitikti ir kolektyvinis subjektas. Iš Konstitucinio Teismo jurisprudencijos matyti, kad įstatymų leidėjas turi diskreciją nustatydamas tokius reikalavimus; be to, tam tikri reikalavimai kolektyviniam subjektui *turi būti* nustatyti, kiti *gali*, bet neprivalo, *būti* nustatyti.

Konstitucinis Teismas³⁶ akcentavo, jog tuo atveju, kai rinkimuose taikoma vien proporcinė rinkimų sistema, negali būti nustatyta, kad teisę kelti kandidatų sąrašus turi išimtinai tik politinės partijos, nes tada iš dalyvavimo rinkimuose būtų nepagrįstai eliminuoti kiti kolektyviniai subjektai, t. y. politinės organizacijos, o asmenų, nesančių politinių partijų nariais ir nesusaistytų jokiais ryšiais su jokia politine partija galimybės įgyvendinti savo pasyviąją rinkimų teisę būtų neproporcingai pasunkintos, palyginti su asmenų, esančių politinių partijų nariais ar susisaisčiusių su kuria nors politine partija kitokiais, ne formalios narystės, ryšiais, galimybėmis. Taigi pasirinkus vien proporcinę rinkimų sistemą, įstatyme *turi būti* įtvirtinta ne tik politinių partijų teisė dalyvauti rinkimuose, bet ir nustatyta tai, kokie kiti kolektyviniai subjektai (nustatyti reikalavimai, kuriuos atitinkantys kiti kolektyviniai subjektai), kurie nėra politinės partijos, gali dalyvauti ir turi teisę kelti kandidatus rinkimuose į politines atstovaujamas institucijas pateikdami savo kandidatų sąrašus. Įtvirtinant politinių organizacijų teisę pateikti kandidatų sąrašus, *turi būti* nustatyti tam tikri specialūs reikalavimai, kuriuos jos turi atitikti, kaip antai: tokias politines organizacijas gali steigti tik asmenys (tam tikras jų skaičius), turintys aktyviąją rinkimų į konkrečią instituciją teisę ir kt.³⁷ Pavyzdžiui, Konstitucinis

35 Plačiau žiūrėti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 114-4367.

36 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 133-6800; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 58-2771.

37 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010,

Teismas pažymėjo, kad savivaldybių tarybų rinkimams vykstant vien tik pagal proporcinę rinkimų sistemą nebūtų konstituciškai nepagrįstas toks reikalavimas, kai toli gražu ne bet koks (ne bet kokiems tikslams sukurtas) susivienijimas galėtų sudaryti kandidatų į savivaldybių tarybų narius sąrašą – įstatymu gali būti nustatyti tam tikri kriterijai, susiję su atitinkamą sąrašą sudarančio ir pateikiančio registruoti susivienijimo, kuris nėra politinė partija, veiklos teritorija (pavyzdžiui, kad ji apimtų atitinkamą Lietuvos Respublikos teritorijos administracinį vienetą); susivienijimai (asociacijos), kurie pagal įstatymą turi turėti teisę sudaryti minėtus sąrašus, gali būti sukuriami tam tikriems savivaldybių tarybų rinkimams, bet jie, jeigu tai būtų nustatyta įstatyme, gali būti ir nuolat veikiantys³⁸.

2.2. Lygi rinkimų teisė

Konstitucinis Teismas 2008 m. spalio 1 d. nutarime apibrėžė lygios rinkimų teisės principo sampratą: „lygios rinkimų teisės principas reiškia, kad organizuojant ir vykdant rinkimus visi rinkėjai turi būti traktuojami vienodai, kiekvieno rinkėjo balsas yra lygiavertis bet kurio kito rinkėjo balsui ir turi vienodą reikšmę nustatant balsavimo rezultatus.“ Šiame nutarime buvo akcentuota, kad „visų pirma“ šis principas taikytinas įgyvendinant aktyviają rinkimų teisę. Galbūt dėl to lygios rinkimų teisės principas atskleistas per aktyviosios rinkimų teisės prizmę, neatskleidžiant šio principo turinio elementų, tiesiogiai susijusių su pasyviaja rinkimų teise. Pažymėtina, kad vėliau – 2011 m. gegužės 11 d. nutarime³⁹, Konstitucinis Teismas jau akcentavo, kad pagal Konstituciją įstatymu reguliuojant rinkimų santykius turi būti užtikrinta lygi visų rinkėjų *aktyvioji* rinkimų teisė (teisė balsuoti, t. y. teisė rinkti), taip pat lygi visų kandidatų *pasyvioji* rinkimų teisė (teisė būti rinkimuose registruojamu kandidatu, t. y. teisė būti renkamam). Konstitucinis Teismas lygios rinkimų teisės principą kildina ne tik iš Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalies, 78 straipsnio 2 dalies, 119 straipsnio 2 dalies, kuriose šis principas yra įtvirtintas *expressis verbis*, Teismo nuomone, lygi kandidatų *pasyvioji* rinkimų teisė įtvirtinta ir Konstitucijos 34 straipsnio 2 dalyje, kurioje įtvirtinta konstitucinė teisė būti renkamam (*pasyvioji* rinkimų teisė). Pažymėtina, kad lygios rinkimų teisės principas neatsiejamai susijęs su konstituciniu asmenų lygiateisiškumo principu, įtvirtintu Konstitucijos 29 straipsnyje, skelbiančiu, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs; žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu. Taigi nei *aktyvioji*, nei *pasyvioji* rinkimų teisės negali būti ribojamos Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintais pagrindais.

Nr. 133-6800; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 58-2771. (Pavyzdžiui, rinkimų į Europos Parlamentą atveju ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir kitų nuolat gyvenančių Lietuvoje Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai.)

38 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 19-722; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 58-2771.

39 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 58-2771.

Analizuojant Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus, išskirtina keletas lygios rinkimų teisės principo turinio, sampratos aspektų, kurie susiję su: 1) rinkimų rezultatu nustatymu; 2) kandidatų kėlimu proporcinėje rinkimų sistemoje; 3) rinkimų slenksčių dydžiu, kai keliami kandidatų sąrašai; 4) informacijos apie kandidatus viešu paskelbimu rinkėjams.

Nė viena rinkimų sistema neužtikrina, kad nustatyti rinkimų rezultatai atspindės kiekvieno rinkimuose dalyvavusio rinkėjo balsą ir kad kiekvienas kandidatas, už kurį balsavo bent kiek rinkėjų, dalyvaus skirstant mandatus, bet svarbu, kad ji nebūtų palanki tik kai kuriems pasyviają rinkimų teisę įgyvendinantiems subjektams ir kad nebūtų sudaroma prielaidų neatspindėti daugumos rinkėjų valios⁴⁰. Nors visų rinkėjų balsai yra lygiaverčiai, tačiau lygi aktyvioji rinkimų teisė nereiškia, kad kiekvieno rinkėjo balsas turi ir gali turėti identišką poveikį galutiniams rinkimų rezultatams, lygi pasyvioji rinkimų teisė nereiškia, kad kiekvienas, kurio kandidatūra buvo iškelta rinkimuose, bus išrinktas, gaus mandatą. Lygi rinkimų teisė savaime nereiškia rezultatų lygybės, rinkimuose gali atsirasti vadinamųjų „prarastų“ balsų, taip pat kandidatų, kurie nebus išrinkti.

Rinkimams vykstant pagal proporcinę rinkimų sistemą yra sudaromos viena ar kelios daugiamandatės apygardos, kuriose varžosi į politinių partijų (ar kitų kolektyvinių subjektų) sudaromus kandidatų sąrašus įrašyti kandidatai, pagal mažoritarinę rinkimų sistemą vienmandatėse rinkimų apygardose kandidatuoja pavieniai kandidatai; vadinamoji mišri rinkimų sistema jungia proporcinę ir mažoritarinę rinkimų sistemas⁴¹. Proporcinė rinkimų sistema – tai tokia sistema, kai kandidatais negali būti iškelti pavieniai asmenys, neįrašyti į kandidatų sąrašus; esant mišriai rinkimų sistemai, dvi atskiros rinkimų sistemos, proporcinė ir mažoritarinė, jungiamos nekeičiant pagrindinio jų požymio, t. y. pavieniai kandidatai varžosi tik vienmandatėse rinkimų apygardose, o į politinių partijų (ar kitų kolektyvinių subjektų) sudaromus kandidatų sąrašus įrašyti kandidatai – tik daugiamandatėse apygardose⁴².

Konstitucinis Teismas 2011 m. gegužės 11 d. nutarime konstatavo, kad lygios rinkimų teisės principas yra pažeidžiamas, jeigu savivaldybių tarybų rinkimuose pasirinkus vien proporcinę rinkimų sistemą leidžiama asmenims, įrašytiems į politinių partijų (ar kitų kolektyvinių subjektų) sudaromus kandidatų sąrašus, rinkimuose daugiamandatėse rinkimų apygardose varžytis ne tarpusavy, o su pavieniais asmenimis, neįrašytais į kandidatų sąrašus, t. y. jeigu pavieniai asmenys, neįrašyti į kandidatų sąrašus, daugiamandatėje rinkimų apygardoje gali išsikelti kandidatais ir rinkimuose varžytis su kandidatų sąrašais.

40 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 58-2771.

41 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 133-6800; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 58-2771.

42 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 19-722; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 58-2771.

Kitas lygios rinkimų teisės principo aspektas, sietinas su pasyviąja rinkimų teise ir atskleistas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, susijęs su rinkimų slenksčiais, kai rinkimai vyksta vien tik pagal proporcinę arba mišrią rinkimų sistemas. Konstitucinis Teismas 2011 m. gegužės 11 d. nutarime pažymėjo, kad rinkimų slenkstis paprastai yra nustatomas siekiant išvengti didelio renkamos atstovaujamosios institucijos susiskaldymo į smulkias frakcijas (grupes), užtikrinti jos stabilumą. Įstatymų leidėjas turi plačią (tačiau ne absoliučią) diskreciją pasirinkti renkamos atstovaujamosios institucijos rinkimų rezultatų nustatymo ir mandatų skirstymo būdus, įtvirtinti vadinamuosius rinkimų slenksčius pasyviąją rinkimų teisę įgyvendinantiems subjektams, t. y. nustatyti, kad jie gali dalyvauti skirstant mandatus tik gavę tam tikrą įstatymo nustatytą rinkėjų balsų skaičių, kuris gali būti: 1) arba tam tikra iš anksto žinoma rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų procentinė išraiška, 2) arba tam tikras rinkėjų balsų skaičius, nustatomas apskaičiavus rinkimuose į atstovaujamąją instituciją dalyvavusių rinkėjų balsus. Konstitucinis Teismas suformulavo keletą reikalavimų rinkimų slenkščio nustatymui, kurių nesilaikant būtų pažeistas lygios rinkimų teisės principas įgyvendinant pasyviąją rinkimų teisę: 1) rinkimų slenkstis renkant atstovaujamąją instituciją neturi būti toks didelis, kad sudarytų prielaidas neatspindėti įvairių rinkėjų interesų; 2) negali būti ignoruojami esminiai rinkimų dalyvių skirtumai ir įtvirtintas vienodas rinkimų slenkstis iš esmės skirtingiems pasyviąją rinkimų teisę įgyvendinantiems subjektams; 3) negali būti nustatytas skirtingas rinkimų slenkstis iš esmės vienodiems pasyviąją rinkimų teisę įgyvendinantiems subjektams. Yra esminis skirtumas tarp politinių partijų kandidatų sąrašų ir partijų jungtinių kandidatų sąrašų, nes vieną jų sudaro partija, o kitą – partijos, sujungdamos savo kandidatų sąrašus, todėl savivaldybių tarybų rinkimuose šiems subjektams gali būti nustatytas skirtingas rinkimų slenkstis – 4 procentų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų rinkimų slenkstis partijų kandidatų sąrašams ir 6 procentų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų rinkimų slenkstis partijų jungtiniams kandidatų sąrašams, tokie rinkimų slenksčiai nėra per dideli, nesudaro prielaidų rinkimuose neatspindėti įvairių rinkėjų interesų.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atskleisti ir lygios rinkimų teisės principo turinio aspektai, susiję su informacijos apie kandidatus viešu paskelbimu rinkėjams⁴³. Pirmasis toks aspektas susijęs su asmens, siekiančio įgyvendinti pasyviąją rinkimų teisę, pareiga pačiam viešai rinkėjams paskelbti svarbius savo gyvenimo faktus, informaciją apie save, kuri laikytina negatyvia tokio asmens atžvilgiu⁴⁴, tačiau svarbi rinkėjams apsisprendžiant dėl kandidato tinkamumo renkamos pareigoms. Antrasis Konstitucinio Teismo atskleistas lygios rinkimų teisės aspektas susijęs su informacijos apie kandidatus viešu paskelbimu rinkėjams, tai rinkimus organizuojančių institucijų pareiga veikti (viešai pateikiant informaciją apie kandidatus) taip, kad šis principas nebūtų pažeistas asmenims įgyvendinant pasyviąją rinkimų teisę.

43 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 141-6634.

44 Ir dėl to sudaranti prielaidas silpninti kandidato galimybes lyginant su kitais kandidatais būti išrinktam.

2.3. Tiesioginė rinkimų teisė

Tiesioginė rinkimų teisė reiškia, kad rinkėjas balsuoja asmeniškai, atstovai renkami be tarpininkų, tarp rinkėjo ir kandidato nėra jokių tarpinių institucijų, rinkėjas balsuoja tiesiogiai už kandidatą į renkamą instituciją. Konstitucinis Teismas 2008 m. spalio 1 d. nutarime pažymėjo, jog „tiesioginės rinkimų teisės principas reikalauja, kad Seimo nariai būtų renkami be tarpininkų“; taip pat buvo akcentuota, kad „visų pirma“ šis principas taikytinas įgyvendinant aktyviąją rinkimų teisę. Dėl pastarojo teiginio galima diskutuoti, nes tiesioginės rinkimų teisės principas, kaip ir kiti rinkimų teisės principai, labai svarbus ir pasyviąją rinkimų teisę įgyvendinantiems asmenims. Rinkimų teisės principų pažeidimai ir nesilaikymas įgyvendinant aktyviąją rinkimų teisę gali reikšti, kad pažeidžiama ir pasyvioji rinkimų teisė, nes šios teisės tarpusavyje yra glaudžiai susijusios. Konstitucinis Teismas, atskleisdamas tiesioginės rinkimų teisės principo turinį, konstatavo⁴⁵, kad „įstatymų leidėjas, reguliuodamas rinkimų santykius, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas už rinkėją balsuoti kitam asmeniui (nebent rinkėjas šios savo konstitucinės teisės dėl sveikatos būklės negalėtų įgyvendinti pats)“. Ši nuostata negali būti suprantama, kad jeigu dėl sveikatos būklės asmuo pats negali užpildyti rinkimų biuletenio, tai už jį gali balsuoti ir savo valią gali išreikšti kitas asmuo; ši nuostata turėtų būti suprantama taip, kad jeigu dėl sveikatos būklės asmuo negali užpildyti rinkimų biuletenio, jam jį užpildyti (techniškai) gali padėti kitas asmuo, bet valia turi būti išreikšta asmens, kuris dėl sveikatos būklės negali pats užpildyti biuletenio, ir šiuo atveju laikoma, kad balsuoja pastarasis asmuo, o ne tas, kuris padeda užpildyti rinkimų biuletenį. Pažymėtina, kad kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Lenkijoje, numatyta galimybė balsuoti pagal įgaliojimą.

Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvadoje pažymėta, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, kad rinkėjai balsuotų asmeniškai; asmeninis (tiesioginis) balsavimas – viena iš lemiamų laisvo rinkėjų valios reiškimo garantijų; rinkėjams, negalintiems nustatytą dieną atvykti į rinkimų apylinkę dėl ligos, negalios, įkalinimo, vykdomų tarnybos užduočių, taip pat dėl išvykos ar kitų asmeninių priežasčių, būtų užtikrinama galimybė pareikšti savo valią rinkimuose; įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad piliečiai, negalintys balsuoti rinkimų dieną, turėtų galimybę savo konstitucinę teisę įgyvendinti kitu metu. Tai suponuoja būtinybę įstatyme nustatyti ir kitokias balsavimo formas (kurios gali kelti didesnę riziką, kad bus piktnaudžiaujama, bus iškreipta tikroji rinkėjų valia), ne tik balsavimą rinkimų apylinkėje. Viena iš tokių formų – balsavimas paštu. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad, reguliuojant su balsavimu paštu susijusius santykius, reikia atsižvelgti ne tik į teisinius veiksnius, bet ir į visuomenės politinės kultūros ypatumus, pilietinės brandos lygį, visuomenės mentalitetą, kitus socialinius veiksnius⁴⁶.

45 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 163-5955; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 114-4367.

46 Į šiuos, taip pat ir kitus veiksnius atsižvelgtina ir sprendžiant dėl kitų balsavimo formų pasirinkimo, jų įteisinimo, pavyzdžiui, balsavimo pagal įgaliojimą, balsavimo internetu ir kt.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Konstitucijoje įtvirtintas tiesioginių rinkimų principas, reikalaujantis, kad savivaldybių tarybų narius rinktų rinkėjai, o ne kokios nors jų balsavimo pagrindu suformuotos „tarpinės“ institucijos (rinkikų kolegijos ar pan.)⁴⁷.

Šios nuostatos *mutatis mutandis* taikytinos ir Seimo, Respublikos Prezidento, Europos Parlamento rinkimams. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje⁴⁸ ne kartą pabrėžta, kad nei vien proporcinė, nei vien mažoritarinė rinkimų sistemos, nei mišri rinkimų sistema, kai yra derinami tam tikri proporcinės ir mažoritarinės rinkimų sistemų elementai, negali būti laikomos pažeidžiančiomis Konstitucijoje įtvirtintą tiesioginių rinkimų principą. Iš Konstitucinio Teismo jurisprudencijos matyti, kad tai, jog proporcinėje rinkimų sistemoje (o mišrioje rinkimų sistemoje toje dalyje, kurioje mandatai paskirstomi pagal proporcinės rinkimų sistemos principus) patys savęs kandidatais rinkimuose negali išskelti pavieniai asmenys, o kandidatų sąrašus gali sudaryti ir kelti tik politinės partijos ir kiti kolektyviniai subjektai, kad rinkėjai neturi galimybės balsuoti už pavienius kandidatus tiesiogiai, o gali balsuoti tik už politinių partijų ir kitų kolektyvių subjektų sudarytus ir išskeltus kandidatų sąrašus, nėra ir negali būti laikoma tiesioginės rinkimų teisės principo pažeidimu. Politinės partijos ir kiti kolektyviniai subjektai, pagal Konstituciją ir įstatymus turintys teisę kelti kandidatų sąrašus, nelaikomi tarpinėmis institucijomis tarp rinkėjo ir rinkimuose išskeltų kandidatų.

2.4. Slaptas balsavimas

Konstitucinis Teismas 2008 m. spalio 1 d. nutarime konstatavo, kad „slapto balsavimo principas reikalauja sudaryti tokias sąlygas rinkėjo valiai balsavimo metu pareikšti, kad niekas negalėtų jo kontroliuoti, daryti įtakos jo pasirinkimui ar kitaip kliudyti laisvai ir nevaržomai reikšti savo valios“, taip pat buvo akcentuota, kad šis principas „visų pirma“ taikytinas įgyvendinant aktyviają rinkimų teisę. Konstitucinis Teismas 2004 m. lapkričio 5 d. išvadoje pažymėjo, jog „įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, kad rinkėjai balsuotų asmeniškai ir slaptai, kad balsavimo metu nebūtų galima paveikti rinkėjų valios ir jos kontroliuoti“; įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas už rinkėją balsuoti kitam asmeniui (nebent rinkėjas šios savo konstitucinės teisės dėl sveikatos būklės negalėtų įgyvendinti pats). Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje slapto balsavimo principo įgyvendinimas visų pirma siejamas su pozityvia valstybės pareiga – imtis priemonių, kurios užtikrintų, garantuotų tinkamas šio principo įgyvendinimo sąlygas. Nėra visiškai aišku, koks tiksliai yra cituotosios nuostatos, jog

47 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 19-722.

48 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 19-722; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 114-4367; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 133-6800; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 58-2771.

teisinis reguliavimas turi užtikrinti, kad „rinkėjai balsuotų asmeniškai ir slaptai“, turinys: ar tai suponuoja rinkėjo pareigą balsuoti slaptai, ar balsuoti slaptai yra rinkėjo teisė. Manytina, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje *expressis verbis* nėra nustatyta pareiga rinkėjui balsuoti slaptai. Be to, pažymėtina, kad balsuoti slaptai gali būti neįmanoma dėl objektyvių priežasčių, kurias Konstitucinis Teismas laiko pateisinamomis – jeigu rinkėjas dėl sveikatos būklės negali užpildyti rinkimų biuletenio, jam padėti gali kitas asmuo, šiuo atveju rinkėjo valia tampa žinoma kitam asmeniui. Balsavimas slaptai neatsiejamai susijęs su balsavimu asmeniškai, kai draudžiama bet kokia forma kontroliuoti, kaip balsuoja rinkėjas.

2.5. Laisva rinkimų teisė

Kaip minėta, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog Konstitucijoje įtvirtintas konstitucinis demokratiškas ir laisvų rinkimų principas⁴⁹. Konstitucijos tekste laisvos rinkimų teisės principas nėra *expressis verbis* suformuluotas, jis kyla implicitiškai. Atsižvelgdami į Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, galime skirti du laisvo rinkimų teisės principo įgyvendinant aktyviają rinkimų teisę aspektus: 1) rinkėjo galimybę laisvai susiformuoti nuomonę ir 2) rinkėjo teisę laisvai pareikšti savo valią rinkimuose. Pirmasis aspektas susijęs su konstitucine teise gauti informaciją. Kad rinkėjai galėtų laisvai susiformuoti nuomonę apie kandidatus, apsispręsti, už kurį kandidatą balsuoti, jie turi gauti galinčią jiems būti reikšmingą informaciją apie kandidatus. Visuomenės interesas būti informuotai ypač svarbus politinių atstovaujamųjų institucijų rinkimų procese; rinkimų procese turi būti sudarytos realios galimybės rinkėjams, sprendžiantiems dėl kandidato tinkamumo, gauti informaciją apie svarbius tokio asmens gyvenimo faktus, galinčius turėti reikšmės atstovaujant rinkėjų interesams ir tvarkant viešuosius reikalus; pavyzdžiui, rinkėjui reikšminga informacija laikytina informacija, kad siekiantis būti išrinktas asmuo įsiteisėjęs teismo nuosprendžiu (sprendimu) buvo pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos; reikšminga informacija gali būti kandidatų rinkimuose pateikti atitinkami duomenys apie turtą, pajamas, privačius interesus⁵⁰. Antrasis laisvo rinkimų teisės principo įgyvendinant aktyviają rinkimų teisę aspektas reiškia, kad rinkimuose rinkėjai turi teisę ir realią galimybę pasirinkti iš kelių kandidatų, balsavimo metu jie galėtų laisvai ir nekontroliuojami pareikšti savo valią (Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutarimas); pati Konstitucijoje įtvirtinta aktyvioji rinkimų teisė reiškia ir asmenų galimybę dalyvauti atitinkamų viešosios valdžios institucijų rinkimuose laisvai pasirenkant, už kurį iš iškeltų kandidatų ar kuriuos kandidatus balsuoti⁵¹. Rinkėjų

49 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.

50 Plačiau žiūrėti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 141-6634; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 40-1973.

51 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 114-4367.

balsų tiesioginis ar netiesioginis pirkimas, taip pat tokia rinkimų kampanijos praktika, kai rinkėjai yra dovanomis ar kitokiu atlyginimu skatinami dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose ir / arba balsuoti už arba prieš vieną ar kitą kandidatą, prilyginama rinkėjų papirkinėjimui, reiškiančiam, kad iš rinkėjų atimama teisė laisvai, patiems pareikšti savo tikrąją valią rinkimuose.

Laisvos rinkimų teisės principas įgyvendinant pasyviąją rinkimų teisę reiškia *inter alia* tai, kad rinkimuose dėl mandato varžomasi laisvai ir sąžiningai (Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutarimas). Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atskleistas dar vienas labai svarbus laisvos rinkimų teisės principo įgyvendinant pasyviąją rinkimų teisę aspektas – jeigu rinkimai vyksta vien pagal proporcinę rinkimų sistemą, asmuo, norintis įgyvendinti savo pasyviąją rinkimų teisę, negali būti verčiamas dalyvauti rinkimuose būdamas įtrauktas išimtinai tik į kurios nors politinės partijos kandidatų sąrašą. Asmuo turi turėti galimybę būti renkamas neremiamas jokios politinės partijos, t. y. būdamas įrašytas ne į kurios nors politinės partijos kandidatų sąrašą, o į kito kolektyvinio subjekto, kuris nėra politinė partija, sudarytą kandidatų sąrašą, nes asmuo, siekdamas įgyvendinti savo pasyviąją rinkimų teisę, negali būti verčiamas tapti politinės partijos nariu arba susisaistyti su politine partija kitokiais – ne formalios narystės – ryšiais.

Išvados

1. Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtinti 4 rinkimų teisės principai: visuotinė, lygi, tiesioginė rinkimų teisė, slaptas balsavimas, tačiau iš Konstitucinio Teismo jurisprudencijos matyti, kad Konstitucijoje yra įtvirtinti ir kiti rinkimų teisės principai, kurių baigtinio sąrašo Konstitucinis Teismas nepateikia. Pagrindiniais konstituciniais rinkimų teisės principais, kurių sampratą Konstitucinis Teismas atskleidė plačiausiai, laikytini visuotinės, lygios, tiesioginės, laisvos rinkimų teisės, slapto balsavimo rinkimų teisės principai.

2. Konstitucinių rinkimų teisės principų turinys Konstitucijos tekste *expressis verbis* nėra atskleistas; jų sampratą, atskirus turinio elementus Konstitucinis Teismas atskleidžia byla po bylos, kiekvienoje byloje atskleisdamas tokią konstitucinio rinkimų teisės principo turinio dalį, kiek tai būtina, kad būtų teisingai išspręsta konkreti konstitucinės justicijos byla.

3. Konstituciniai rinkimų teisės principai taikytini ne tik renkant nacionalines politines atstovaujamasias institucijas, tačiau ir Europos Parlamentą – Europos Sąjungos politinę atstovaujамąją instituciją.

4. Konstituciniai rinkimų teisės principai svarbūs įgyvendinant tiek aktyviąją, tiek pasyviąją rinkimų teises. Konstituciniai rinkimų teisės principai yra tie kriterijai, kuriais remiantis vertinamas rinkimų demokratiškumas, rinkimų rezultatų teisėtumas, tai, ar politinės atstovaujamosios institucijos suformuotos tinkamai, ar nėra pažeidžiamos konstitucinės asmens teisės rinkti ir būti išrinktam, vertinamas teisinio reguliavimo, reglamentuojančio kiekvieną rinkimų etapą, konstitucingumas.

Literatūra

- Birmontienė, T. Konstitucinės rinkimų doktrinos raida. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2011, 3(23): 248–272.
- Katuoka, S. Rinkimų teisės principai [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-22]. <http://www.vrk.lt/dynamic/files/1664/katuoka_rinkimu_principai.pdf>.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 114-2644.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 100-2791.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 19-828.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 163-5955.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 19-722.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 114-4367.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 130-4992.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 133-6800.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 58-2771.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 141-6634.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 40-1973.
- Normantas, A. Rinkimai ir referendumai. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
- Rinkimų teisės ir kitos konstitucinės jurisprudencijos problemos. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2011.
- Sinkevičius, V. Seimo narių rinkimai: kai kurie teoriniai ir praktiniai rinkimų teisės aspektai. *Jurisprudencija*. 2008, 9(111): 54–65.
- Sinkevičius, V. Kas gali būti renkamas Lietuvos Respublikos Prezidentu: kai kurie teoriniai ir praktiniai konstitucinių reikalavimų aspektai. *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje*. Vilnius: leidykla MES, 2011.
- Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
- Vidrinskaitė, S. Rinkimų sistemos specifika ir raida Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2007, 11(101): 42–49.
- Žilys, J. Konstitucijos 33 straipsnis. *Teisės problemos*. 1999, 1-2(23, 24): 163–176.

THE PRINCIPLES OF ELECTORAL LAW IN THE JURISPRUDENCE
OF THE CONSTITUTIONAL COURT

Indrė Pukanasytė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. This paper aims to find an answer to the questions of what principles of electoral law are entrenched in the Constitution of 1992; what is their content and importance. In

the Constitution expressis verbis are entrenched four principles of Parliamentary, Presidential and Municipal elections: universal, equal, direct suffrage and secret ballot. The Constitutional Court has exclusive powers to construe the Constitution officially and to provide the official concept of the provisions of the Constitution, so in order to find an answer to the above mentioned questions it is necessary to analyse not only the text of the Constitution itself, but also the jurisprudence of the Constitutional Court. The jurisprudence of the Constitutional Court reveals that not only the above-mentioned four principles, but also other principles of electoral law, inter alia the constitutional principle of free and democratic elections, the principle of publicity, the principle of honest competition in elections, the principle of transparency of the election process are entrenched in the Constitution. There is no finite list of the principles of electoral law. The analysis of the jurisprudence of the Constitutional Court shows that the main principles, whose content was best revealed, are universal, equal, direct, free suffrage and secret ballot. The content of the principles of electoral law are revealed in the jurisprudence of the Constitutional Court case by case. In every case the Constitutional Court reveals as much of the content of the particular principle as is necessary for the fair resolution of the case. The constitutional principles of electoral law are applicable not only in the elections of national representative political institutions, but also in the elections of the European Parliament which is the representative political institution of the European Union.

The constitutional principles of electoral law are important for the implementation of both active and passive electoral rights. These principles are the criteria on the grounds of which the democracy of the elections and the validity of the results of the election, are assessed and they are the criteria for assessment whether the representative political institutions are instituted properly, whether the constitutional rights to vote and to stand for election are not violated.

Keywords: *Constitution, elections, principles of elections, Constitutional Court, constitutional doctrine.*

Indrė Pukanasytė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės ir administracinės teisės instituto doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptys: konstitucinė teisė, konstitucinė jurisprudencija, rinkimų teisė.

Indrė Pukanasytė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Constitutional and Administrative Law, Doctoral Student. Research interests: Constitutional Law, Constitutional Jurisprudence, Electoral Law.